

MAGYAR IRODALOM

Témakör: ÉLETMŰVEK

1. Petőfi Sándor Felhők-ciklusa

Ismertesse Petőfi *Felhők-ciklusát*, a költemények keletkezési körülményeit! Néhány vers elemzésével arra keresse a választ, hogy mennyiben térnek el az alkotások az epigramma hagyományos műfajától! Miért nem tekinthető egyértelműen válságkorszaknak az adott időszak?

„A *Felhők-ciklus* 66 verse nem a megbéklyózó, mozdulatlan bénító kétségbeesés jegyeit hordozza, hanem a türelmetlenség, a kielégítetlen tettvágy lelki- és lírai állapotát.” (Pándi Pál–Pálmai Kálmán)

LEHETSÉGES MEGKÖZELÍTÉS

Bevezetés:

- az **1844**-es év sikerei után Petőfi magabiztossága kezdett megrendülni, a következő évben kísérletet tett témaköreinek bővítésére, ám a *Cipruslombok Etelke sírjáról* ciklusának epigrammáira a mesterkéltség nyomta rá bélyegét
- a *Szerelem gyöngyei* című ciklusa esztétikai tekintetben alatta maradt az előzőnek, inkább szerelemvagy és szerelemköltői ambíció uralkodik az alkotásokban, ám mindkét tekintetben csalódnia kellett: a kritika kíméletlenül hozta a tudtára az előbbieken felsorolt gyengeségeket, s magánemberként is be kellett látnia, hogy a ciklust ihlető Mednyánszky Berta is csak költői ábránd volt, ahogy Csapó Etelke is
- barátaiban való csalódása és a haza sorsa miatti aggodalma csak tovább tetézte válságát, mélyítette magányosságát, ezért is menekült el Pestről, s **1845** novemberétől **1846** márciusáig Szalkszentmártonban tartózkodott, pesszimizmusát olvasmányai is erősítették (Byron, Heine)
- ebben az időszakban született a *Felhők* című versciklusa, melynek 66 „epigrammája” ad hírt magánemberi és költői kiábrándultságáról, de az önmagával való elégedetlenség mögött ott húzódik az új utakat kereső szándék is

Kifejtés:

- a ciklust a töredékesség és a képszerűség jelentőségének felerősödése jellemzi; változatos, szabálytalan strófaszervezetű, rövid, nehezen meghatározható műfajú költeményei gyakran epigrammaszerűek, ehhez a műfajhoz rövidségük, a csattanóra kihegyezett szerkezetük és az életbölcösségre emlékeztető tartalmuk köti
- a bennük lévő gondolatok nem érik el a filozófiai szintet, csupán ötletek, gondolatok felvillantásai, „költeményecskék” (Gyulai Pál), az emberi létre vonatkozó bölcösségek; általános érvényű kijelentései az epigrammával ellentétben itt nem személytelenséggel párosulnak, a lírai én hangsúlyos jelenléte végig érezhető a ciklus darabjain, ezzel hozható összefüggésbe az is, hogy az epigrammák kiegyensúlyozott higgadtságát a zaklatottság, a kavargó lelkiállapot kifejeződése váltja fel
- több költeményre is jellemző a cikluson belül, hogy a felvetett kérdést nyitva hagyja az alkotó, a válasz talán még az ő számára is rejtély

- **A bánat, egy nagy oceán**
 - egy-egy metafora hatásos szembeállítás a vers: a bánat óceánként, az öröm az óceán kis gyöngyeként jelenik meg a költeményben; az emberi örömök törékenységet, mulandóságát s a bánat ember feletti hatalmát szólaltatja meg az ellentét
- **Barátaim megölelnének**
 - a szöveg célja a „félrevezetés”, a költemény lezárása minden korábbi állítást megtagad a csattanóra kihegyezett zárlatban
 - a költeményt felépítő alakzat az ellentét: a baráti ölelés átértékelődik, a gyenge, fájó pontokat kutató mozdulattá válik, a barátokban való csalódás hangja szólal meg
- **Nem süllyed az emberiség...**
 - ebben az alkotásban már a vers elején elhangzik a meglepő ellentét: az emberiség nem süllyed, mert már kezdetektől ilyen, mély kiábrándultságáról ad hírt a lírai én
 - a képiség itt is meghatározó szerepet tölt be, fokozó hatása van az ellentétes kifejezések felsorolásának: „százféle mesét / Eget, isteneket, / Pokolt és ördögöket”
- **Itt állok a rónaközépen**
 - a magány és a közöny érzését megszólaltató alkotásra nem érvényes az epigrammatikus szerkezet, lezáratlan, ki nem mondott gondolatokat jelez, a talányszerű befejezést egy kérdés érzékelteti: „Mit gondolhat, hogy én miről gondolkodom?”
- **Mögöttem a múlt**
 - a metaforikus képalkotás és a lelkiállapot áttételes megjelenítése ebben a költeményben is megfigyelhető: a párhuzamos szerkesztésű első két sor nem fejt ki a lírai én múlthoz és jövőhöz kapcsolódó érzelmi viszonyát, hanem két metaforával jelzi a nekik tulajdonított értéket: „a múlt szép kék erdősége”, „a jövő szép zöld vetése”, az élő természet jelenségeiből merít, melyek pozitív tartalmat hordoznak
 - ahhoz, hogy megértsük a lírai én múlthoz és jövőhöz való viszonyát, a paradoxonok feloldása szükséges: a múlt távol van, de az emlékezet útján kapcsolatot tart vele, a jövő közeli, hisz a jelen minden pillanata arra irányul, de mégsem érhető el, megvalósulva jelenévé válik
 - a költő azonban nemcsak az idő természetén elmélkedik, személyes kötődéseiről is szól: jelenét elutasítja, mert a tényleges jelenből nem vezet út a vágyott jövőhöz
- **Ha jönne egy nagy fergeteg**
 - látomásos képalkotás jellemzi a költeményt, a Föld pusztulásának apokaliptikus vízióját jeleníti meg
 - a legfontosabb állítást nem tartalmazza a vers, a főmondat hiányzik az alkotásból, ezek szerint nem kapunk választ arra, mi lenne, „Ha jönne oly nagy fergeteg / Mely beborítaná az eget”, ám más nézetek szerint a „Ha” szócska nem feltételt, hanem óhajt fejez ki, s ebben az esetben a lírai én vágyaként értelmezhető az alkotás, melynek fantasztikuma így is, úgy is meghökkentő erejű
- **Fejemben éj van**
 - Petőfi belső vívódásainak legmarkánsabb kifejezője az elégikus hangnemben induló költemény, mely az új utak kereséséről is hírt ad: „Gyúlt képzeletem mint meteor / Fut át a világon és magával visz.”, a forrongó elme teremtő erővel bír, a „megőrülés” ebben az értelemben az alkotó zsenijének romantikus kifejeződése is lehet

Összegzés / kitekintés:

- Petőfi győzedelmeskedett egyéni és költői meghasonlottsága felett, új távlatok felé vette az irányt

- egyoldalú lenne csupán válságkorszakként elkönyvelni ezt az időszakot, hisz új költői beszédmód, új poétika kialakítására ösztönözte Petőfit, a romantikus individualizmus két nagy témájához vezette el: az egyetemes szabadság és az eszményi szerelem elbeszéléséhez

Témakör: ÉLETMŰVEK

2. Petőfi forradalmi látomásköltészete

Mutassa be Petőfi Sándor profétai szerepvállalását, látomásos, forradalmi költészetét néhány mű elemzésén keresztül!

„Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokallta már látni, mint mártírnaknak milliók, hogy egy pár ezren henyélhessenek és élvezzenek...” (Petőfi Sándor)

„Petőfi vallásossága a szabadságimádata volt. Azt az áhítatot, rajongást, önfeláldozási vágyat, amit a hívő Isten lábához helyez, ő a szabadságnak szentelte.” (Szerb Antal)

LEHETSÉGES MEGKÖZELÍTÉS

Bevezetés:

- Petőfi Sándor **1843**-ban Pesten, a Pilvax kávéházban került először kapcsolatba a fővárosi értelmiségi ifjúsággal
- **1846** tavasza fordulópont volt az életében és költői útján is: kigyógyult kedélybetegségéből, életszemlélete derűsebbre fordult, cselekvő tettvágy jellemezte (*Levél Várady Antalhoz*); visszatért Pestre, hogy belevesse magát a politikai életbe, **1848** januárjától a forradalomvárás lázában égett, királyellenes verseket írt, népgyűléseket szervezett, de népszerűsége egyre csökkent (szabadszállási választási kudarckok)
- részt próbált vállalni a szabadságharcban, századosi rangot kapott, **1849**-ben Segesvárnál tűnt el

Kifejtés:

- Petőfi költészete a népiesség jegyében indult, új műfajokat alkalmazott (helyzetdal, népi életkép), új témákat hozott a magyar költészetbe (családi és hitvesi líra), megújította a tájkköltészetet, tájesszménye az Alföldhöz kapcsolódik, a tájat szimbolikus tartalommal telítette, az Alföld számára a szabadságot jelképezte, valamint politikai tartalommal kapcsolta össze
- költői és magánemberi kiábrándultságának idején született a *Felhők-ciklusa* (**1846**), a nép és a szabadság, a szerelem és a természet költőjének is nevezik
- forradalmi felfogásában összefonódik a nemzeti és az egyetemes szabadság ügye, ez a legfontosabb értéke, valamint erősen foglalkoztatja a haza és az emberiség sorsa is
- a látomásos verstípus jelentős szerepet tölt be életművében, forradalmiságának ad hangot bennük; alapjuk a látnoki gesztus: a költő megjósolja a jövőt, a lírai én a proféta, a vátesz szerepét veszi magára, a költemények szervezőereje a látomás: a negatív jelen és a pozitív jövő szembenállását ábrázolja a költő, a kívánatos jövő megvalósítására szólít fel Petőfi

- újfajta költőideált ábrázol: a költő Isten küldötte, olyan lángoszlop, aki Kánaánba, az ígéret földjére vezeti a népet, vagyis kötelessége a népvezérlés
- Petőfi *Az apostol* című művének születése előtt úgy vélte, hogy jók és rosszak, elnyomók és elnyomottak egy nagy, végső harcra kényszerülnek, vérfolyammá változtatják a világot, de a jók győzelmével egy új, igazságos világ születhet
- Petőfi forradalmisága a választási kudarcok hatására átalakult, ennek ad hangot *Az apostolban*: az emberek éretlennek minősültek a cselekvésre, ezért a költő népvezéri feladatvállalása nem elegendő, a nép helyett kell cselekedni, s a sok önfeláldozó lélek a távoli jövőben lehetővé teszi az igazság eljövetelét („szőlőszem-metaphora”)
- **Egy gondolat bánt engemet (1846)**
 - jelentős látomásvers, műfaját tekintve rapszódia
 - Petőfi metaforikus képekben fogalmazza meg a számára elfogadhatatlan, passzív halált („gyertyaláng”, „hervadó virág”), majd felmutatja az értékes, cselekvő halál képét is („fa”, „kőszirt”), az elnyomott népért vállalt küzdelem során kíván hősi halált halni a vers tanúsága szerint
 - látomásos képekben tájékoztat a cselekvő halálról, látási és hallási képzetek erősítik az ütközet nagyságát, melyben mártírként kíván elesni
 - kulcsfogalom: a világszabadság, ezért az életét is hajlandó feláldozni
- **A XIX. század költői (1847)**
 - ars poetica: művészi hitvallás, a költő művészi és politikai feladatainak meghatározása; Petőfi a népvezér költő képét ábrázolja a költeményben
 - a feladat fontosságát logikus érveléssel támasztja alá a költő:
 - 1. versszak: a költői szerep rendkívüliségére figyelmeztet; a „*vérfolyam*”-metaphora az emberiség történelmét jeleníti meg; mindig a jók és a rosszak megütközése vitte előre a világot e szerint az elképzelés szerint
 - 2. versszak: a népvezér költő szerepének meghatározása; a bibliai képekben Mózeshez hasonlítja őket, mivel a népet Kánaánba, az ígéret földjére vezetik
 - 3–4. versszak: a hamis próféták, azaz költők elátkozása; Petőfi a közösségi líra fontossága mellett érvel, szemben a személyes lírával
 - 5. versszak: a jövő feltárása látomásos képekben, egy világméretű küzdelem kirobbanását vetíti elénk; Kánaán fogalmát metaforákban fejti ki, vagyoni, jogi egyenlőséget ért alatta
 - 6. versszak: az igazságos világ eljövetelét jövő idejű igékkel fejezi ki, ezzel is annak bizonytalanságát sugallja, továbbá azt vizsgálja, hogy az önfeláldozó népvezér nem kap cserébe jutalmat, de megnyugvással szenderülhet örök nyugalomra
 - a költemény a feladat nagyszerűségéről romantikus pátosszal, szenvedéllyel szól, ám érvrendszere, kompozíciója klasszicista igényű
- **Az ítélet (1847)**
 - az apokaliptikus irodalom hagyományát követi az alkotás
 - a címe biblikus jellegű, az utolsó ítélet igazságtételére utal a költő, aki ebben az alkotásban is kifejti sajátos történelemszemléletét: az emberiség története örökös harcok sora, de az utolsó háború minden igazságtalanságot elsöpör, a végső, mindent eldöntő harcról szóló prófécia ebben az esetben is látomásos képekben tárul fel

Összegzés / kitekintés:

- összességében Petőfi szabadságfogalmában a romantikus egyéniség tökéletesség utáni vágya fejeződik ki, a szabadság számára egy magasabb rendű létforma, amely az örök üdvösség átélését teszi lehetővé

- Petőfi később felismeri a prófétaság lehetetlenségét (*Az apostol, Pacsirtaszót hallok megint*)
- a XX. században Babits Mihály vállalta költészetével a prófétálás feladatát (*Mint különös hírmondó*)

Témakör: ÉLETMŰVEK

3. Arany János balladái

Mutassa be Arany János balladatípusait néhány alkotás értelmezésén keresztül!

„... remekmű akkor keletkezik, ha valamely nagy tehetség megtalálja a tehetségének leginkább megfelelő műfajt és tárgyat. Ilyen volt Aranyra nézve a ballada...” (Riedl Frigyes)

LEHETSÉGES MEGKÖZELÍTÉS

Bevezetés:

- a műballada a romantika korában lett népszerű, mivel megnőtt az érdeklődés a népi költészet iránt; a magyar műballadát Arany János emelte világirodalmi szintre; a balladák legjobban megszerkesztett költeményei, s ebben a kispikái műfajban találta meg önmagát, mikor nagyepikai tervei félbemaradtak
- már **1847**-ben is kísérletezett a műfajjal, de tanársága idején, **1853**-tól kezdett igazán a balladairáshoz, ekkor születtek az úgynevezett nagykőrösi balladák, később az *Őszikék* versciklus részeként pedig az öregkori balladái (**1877**)
- a ballada eredetileg ősi népköltészeti műfaj, dán és skót gyökerű, a középkorban még csupán műforma, a modern irodalomban már műfajt jelöl, mely a három műnem határán helyezkedik el
- általános jellemzői: sejtetés, balladai homály, időbeli, térbeli kihagyás, tömörítés, drámai sűrítés, drámai párbeszéd, lírai monológok, szaggatott mondat szerkezet; általában tragikus témát dolgoz fel, de vígballadák is léteznek

Kifejtés:

- Arany Jánosra főleg a skót és székely népballadák hatottak; balladáinak sajátossága a képi tömörség, a szerkezet megdöbbentő modernsége (párhuzamok, idősíkváltás, filmszerű vágások, asszociációk), az emberi lélek olyan mélységeit járja be bennük, amelyek addig ismeretlenek; balladáit a keletkezési időn túl téma és szerkezet szerint csoportosíthatjuk
- szerkezet szerint: egyszólamú, vonalszerűen előrehaladó, lineáris, de keretes (*Zách Klára, A walesi bárdok*), többszólamú, párhuzamos szerkesztésű (*V. László, Szondi két apródja*), egyszólamú, körkörös (*Ágnes asszony*)
- téma szerint:
 - történelmi: a nemzet ügyét kívánta szolgálni általuk: a nemzeti öntudat ébrentartását és fokozását, a jövőbe vetett hitet vállalta a többnyire allegorikus jelentésű műveken; témájukat a nemzet nehéz korszakaiból merítette (Hunyadiak kora, a török hódoltság ideje), de a rejtett üzenet a jelenhez szól (*V. László, Szondi két apródja, A walesi bárdok*)
 - népzenei: a népi világ ábrázolása tipikus elemek megjelenítésével (pl. kukoricafosz-

- tás, közös mesélés, kerítőasszony, babonák stb.), gyakran lélektani motívumok megjelenése, pl. bűn, bűntudat, hiedelmekből eredő félelmek
- lélektani: más témájú balladáiban is gyakran van jelen a lélektani indokoltság, de egyes alkotásokban ez tölti be a központi szerepet; egyéni sorsokat, jellemeket ábrázol, a bűn és bűnhődés problematikáját állítja középpontba; Arany érdekelték az elmebetegségek, az őrület (Shakespeare hatása), szerinte a bűnt a bűnhődés követi, balladáiban arról számol be, hogy a lelkiismeret miként kergeti őrületbe a hőst (*Ágnes asszony*)
- további lehetséges típusok: drámai (*Tetemre hívás*), románcok (*Rozgonyiné*), kísértetballadák (*Bor vitéz*), anekdotikus balladák (*Pázmán lovag*)
- **Ágnes asszony (1853)**
- a bűn és bűnhődés problematikáját megjelenítő lélektani ballada: a balladai homálynak megfelelően utalások sejtetik Ágnes asszony bűnét, s csak a párbeszédből világosodik meg, hogy szeretőjével együtt megölte férjét
 - szerkezetét tekintve körkörösnek mondható: refrénben szólal meg a lelki riadalom
 - az idő megállíthatatlan múlását néhány motívum jelzi: ronggyá foszlott lepedő, megjelenő ráncok stb., párhuzamban állnak az őrület fokozódó megjelenésével
- **Szondi két apródja (1856)**
- két szálon futó történelmi ballada, tárgya a haza iránti hűség nagyszerűsége, ezt jelképezi a két apród
 - a párhuzamosság abból adódik, hogy kétféle szöveg fut egymás mellett látszólag párbeszédként, ám párhuzamos monológokról beszélhetünk: Ali szolgája kívánja meggyőzni az apródokat, akik viszont Szondi emlékének megidézésével állnak ellen, ez ki nem mondott válasz arra a kérésre, hogy Alit dicsőítsék
 - bravúros nyelvi megoldás, ahogy a beszédmodort, a sajátos szókincset a jellemzés szolgálatába állítja a költő: a török szavai a keleti világot idézik, a hízkelkedés és rejtett fenyegetés rejlik szavaiban, míg az énekesek dicsőítő, megrendült szavai Szondi harcát idézik, így a jelen és a múlt is képes összefonódni a kétféle szöveg által
- **A walesi bárdok (1857)**
- „alkalmi vers”, az egyszólamú ballada témája a zsarnoksággal való szembeszegülés
 - új motívum a lelki folyamatok ábrázolása mellett a költők példaértékű helytállása
- **Tengeri-hántás (1877)**
- az öregkori balladából hiányzik az allegorikus motívum, a népi hiedelmek világát ábrázolja
 - a többszólamú szerkesztés remeke: az első és az utolsó versszak kerettörténetének elbeszélésébe egy másik elbeszélés iktatódik: kukoricafosztás idején egy idősebb mesélő okulásul mond el egy történetet a fiatalabb hallgatóságnak Dalos Esztről és Tuba Ferkáról

Összegzés / kitekintés:

- Arany János balladáival nagy hatással volt a magyar költészetre, valóságos balladaözön keletkezett a nyomán, ám követői nem érték el az ő színvonalát
- Arany akkor hagyott fel a balladák írásával, amikor úgy érezte, hogy az nem helyettesítheti a nagyepikumot